

Ганич О.А. доц., к.ю.н., директор Інституту післядипломної освіти
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет

м. Луцьк

Щербакова О.В. вчитель, загальноосвітньої школа I-III ступенів № 7
міста Авдіївки Авдіївської міської ради Донецької області
м. Авдіївка Донецької області

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Здобувачі освіти під час воєнного стану знаходяться в а різних умовах. Особливої уваги та державної підтримки потребують здобувачі, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях та місцевості, де проводяться активні бойові дії.

Невід’ємними складниками системи освіти згідно із ст. 10 Закону України «Про освіту» є:

- дошкільна освіта;
- повна загальна середня освіта;
- позашкільна освіта;
- спеціалізована освіта;
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта;
- вища освіта;
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта [1].

В залежності від групи здобувачів, виокремлюються специфічні умови та засоби державного контролю. Діти і підлітки, що відносяться до перших чотирьох груп, є найуразливішою категорією. Задля безпеки всіх учасників освітнього процесу частина закладів дошкільної освіти не працює, переважна частина закладів повної загальної середньої освіти працює в дистанційному режимі. Однак, через знеструмлення і відсутність зв’язку в певних регіонах і місцевостях, навіть, дистанційне навчання не відбувається.

За даними Міністерства освіти і науки України станом на 14 листопада 2014р. у закладах загальної середньої освіти 4 млн 31 тис. 537 учнів, з них:

- очно – 1 013 951 осіб;
- змішано – 1 124 695 осіб;
- дистанційно – 1 892 891 (з них понад 1 млн учнів з Донецької, Запорізької, Луганської, Дніпропетровської, Сумської, Миколаївської, Харківської та Херсонської областей) [2].

Дані щодо дітей, які залишились на окупованій території або були примусово депортовані на територію країни-окупанта невідомі.

У квітні 2022 року Верховна Рада України визнала дії Збройних сил Російської Федерації, її політичного і військового керівництва, під час останньої фази збройної агресії Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом українського народу і звернулася до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав щодо визнання вчинення країною-агресором геноциду Українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України.

Станом на травень 2022р. в Україні 1837 закладів освіти зазнали пошкоджень внаслідок обстрілів та бомбардувань, з них 172 повністю зруйновані [3]. І на сьогодні питання збереження права на життя і виживання дітей та їх батьків стає першочерговим у порівнянні із правом на освіту. Яскравим прикладом є докази геноциду і «освітнього геноциду», про які стає відомо вже після деокупації на звільнених територіях.

Слід погодитись з тезою про те, що росіяни намагаються знищити український народ, нашу самобутність та позбавити нас права на самостійний розвиток. Проголошений росією освітній геноцид здійснюється не тільки на тимчасово окупованих територіях, а ще ,навіть, за кордоном [3]. Навіть там громадяни України стикаються з дискримінацією з боку громадян або уродженців країни-агресора. А здобувачі, які перебувають/перебували на окупованих територіях, або в населених пунктах, де проводяться активні бойові дії, тривалий час практично не навчалися, тому зазнали більше освітніх втрат, ніж інші групи здобувачів.

Забезпечити реалізацію права на освіту мають не тільки батьки (опікуни або піклувальники), а ще й органи державної влади і місцевого самоврядування. Але іноді неможливо ідентифікувати і з'ясувати знаходження малолітніх або неповнолітніх здобувачів освіти на особливо небезпечних територіях.

Станом на 17 серпня 2022 року до особливо небезпечних територій відносяться територіальні громади Донецької (66), Харківської (56), Дніпропетровської (9), Луганської (37), Запорізької (54), Херсонської (49), Миколаївської (25), Сумської (21), Чернігівської (5) областей [4], де неможлива чи значно ускладнена організація навчального процесу за державними освітніми стандартами [4].

Спеціалізована освіта, на думку авторів, дещо ускладняється під час дистанційного навчання. Специфічні її спрямування (військова, спортивна) передбачають наявність очних занять, що має прямий вплив на якість.

Крім того, не слід забувати про здобувачів з особливими потребами. Постають додаткові питання створення належних умов для здобуття освіти з урахуванням їх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання, особливо в умовах воєнного стану.

Із початком війни в Україні 42 233 дитини із числа тих, які перебували в пансіонах (інтернатах) цілодобово, було передано батькам чи законним представникам. Серед них 17 966 осіб навчалися у спеціалізованих закладах освіти; 15 918 осіб – у спеціальних школах і навчально-реабілітаційних центрах (НРЦ); 8270 осіб – у закладах загальної середньої освіти (ліцеях, гімназіях, інших закладах); 79 осіб – у дитячих будинках системи освіти. 485 дітей, серед яких 286 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, було евакуйовано разом із працівниками закладів на безпечні території в межах України [5, с.121].

Для відбудови країни після закінчення війни та подальшого розвитку її економічного потенціалу знадобиться значна кількість фахівців, особливо робітничих спеціальностей. Метою Міністерства освіти і науки постане вдосконалення системи професійної освіти задля забезпечення потреб країни в кваліфікованих кадрах.

Станом на 1 серпня 2022 р. регіональне замовлення на підготовку фахівців

і робітничих кадрів на 2022 р. затверджено у 23 регіонах (за винятком Луганської та Херсонської областей) обсягом 87 217 осіб, що на 12 % менше, ніж у попередньому, 2021 р. Державне замовлення на підготовку робітничих кадрів у 2022 р. становило 5788 осіб. За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 1 липня 2022 р. у закладах професійної (професійно-технічної) освіти працювали 23 905 педагогічних працівників, що складає 87% від загального складу [5, с.147-156]. Однак в умовах військової агресії росії вітчизняна професійно-технічна освіта зазнала значних втрат, які істотно вплинули на її суб'єктів, інфраструктуру, механізм функціонування.

Щодо вищої освіти, то більшість університетів із небезпечних областей переміщено у безпечніші регіони. Тільки станом на квітень 20 закладів вищої освіти пошкоджено або зруйновано, але 33 уже було переміщено [6]. Частка зруйнованих закладів сфери вищої освіти становить 6,5 %, але з продовженням військових дій кількість зруйнованих об'єктів нерухомості закладів освіти невпинно зростатиме. Станом на 1 серпня 2022 р., згідно з оперативною інформацією МОН, було переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності [5, с.165]. Деякі ЗВО зазнали переміщення вдруге.

Так, Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет» з 2014р. було переміщено в м. Покровськ Донецької області, з квітня цей ЗВО евакуйовано до м. Луцьк [7]. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля з м. Луганськ переміщено у 2014р. до м. Сєверодонецьк Луганської області, а після повномасштабного вторгнення заклад евакуйовано та розміщено на трьох локаціях у м. Хмельницький, м. Кам'янець-Подільськ та м.Дніпро [8]. Слід зауважити, що переміщення і в перший, і в другий раз визначалось нормативно як «тимчасове».

Нині схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022-2024 роках [9] (далі – Стратегія). Цей стратегічний документ визначає пріоритети системи вищої освіти на

сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. Стратегія, що була прийнята на передодні повномасштабного російського вторгнення включала чотири основні ідентифіковані ключові проблеми, які наразі стають другорядними, у порівнянні з боротьбою проти освітнього геноциду в Україні. Тому, насамперед, терміново необхідні кардинальні зміни Стратегії. Ідентифіковані проблеми вже є наявними, розробка стратегічних та оперативних цілей пропозицій їх вирішення розширятимуть можливості закладів вищої освіти.

Післядипломна освіта, яку прийнято називати «освіта дорослих» сьогодні теж залишається під загрозою. Це відбувається не через брак освітніх ресурсів, а через брак здобувачів. Фахівці різних сфер життєдіяльності через фізичну та емоційну напруженість, відтік кадрів через загрозу життя, змушені виконувати зобов'язання, які виходять за рамки їхньої трудової функції. А постійне підвищення кваліфікації або здобуття додаткової освіти потребують додаткових ресурсів і часу. Так, наприклад, медичні працівники, освітяни, державні службовці, що виконують професійні обов'язки на небезпечних територіях не вмотивовані до здобуття додаткової формальної або неформальної освіти, вони не в змозі відвідувати додаткові освітні або комунікативні заходи, тренінги та семінари, обираючи, на їх погляд, більш важливу місію. Не слід ще забувати про значну кількість професіоналів, що сьогодні покликання і професію залишили, ставши до лав ЗСУ.

Ці всі питання та додаткові пільги при підтвердженні кваліфікаційного рівня осіб, що виконують додаткове професійне навантаження під час воєнного стану на небезпечних територіях, мають бути врегульовані в єдиному законодавчому акті – Закону «Про освіту дорослих», проект якого вже розроблений. Мова йде про проект Закону.

Україна залишається однією з небагатьох європейських країн, яка не має цілісного законодавчого забезпечення освіти дорослих. Такий стан є перепорою у розвитку освіти дорослих. Органи місцевого самоврядування не вкладають кошти у створення центрів або інших закладів освіти дорослих через

неунормованість законодавчого забезпечення. Відсутність профільного закону нерідко є підставою для відмови казначейством у здійсненні відповідних виплат на освіту дорослих [10]. Державні і місцеві бюджети сьогодні націлені на більш вагомій проблемі щодо подолання наслідків війни. Фінансування освіти дорослих сьогодні повністю лягає на самих здобувачів. Роль освіти дорослих належним чином не усвідомлюється на рівні державної політики.

Література:

1. Про освіту: Закон України №2145-VIII від 05.09.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 01.12.2022р.).
2. Більшість українських учнів навчаються в очному або змішаному режимі. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bilshist-ukrayinskih-uchniv-navchayutsya-v-ochnomu-abo-zmishanomu-rezhimi> (дата звернення 01.12.2022р.).
3. Освітній геноцид – складова російського геноциду українського народу. URL: <https://eo.gov.ua/osvitniy-henotsyd-skladova-rosiyskoho-henotsydu-ukrainskoho-narodu/2022/05/26/> (дата звернення 01.12.2022р.).
4. Освіта без права доступу: реалізація права на освіту на особливо небезпечних територіях. URL: <file:///C:/Users/IPO/Desktop/Ohlyad-Osvita-na-osoblyvo-nebezpechnykh-terytoriyakh.pdf> (дата звернення 07.12.2022р.).
5. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ, 2022. 358 с.
6. Навчання під час воєнного стану: куди евакуювалися університети та як пройде вступна кампанія 2022. URL: <https://vikna.tv/video/navchannya-pid-chas-voyennogo-stanu-yak-evakuyuvatsya-universytety-z-nebezpechnykh-misch-ta-yak-projde-vstupna-kampaniya/> (дата звернення 05.12.2022р.).
7. Про тимчасове переміщення ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2022 № 332. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-timchasove-peremishennya-dvnz-doneckij-nacionalnij-tehnicnij-universitet> (дата звернення 06.12.2022р.).
8. Про тимчасове переміщення Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: наказ Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 325. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro->

timchasoveperemishennya-shidnoukrayinskogo-nacionalnogo-universitetu-imeni-volodimira-dalya (дата звернення 06.12.2022р.).

9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022-2024 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 286-р від 23 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 05.12.2022р.).

10. Лук'янова Л.Б. Законодавче забезпечення освіти дорослих в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Вісник НАПН України, 2020, 2(2). URL: <file:///C:/Users/IPO/Desktop/101-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96-206-1-10-20201206.pdf>